

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SALOMLASHISHNI IFODA ETUVCHI LEKSIK BIRLIKLARNING ETIMOLOGIK TALQINI.

Jalilova Nilufar Baxodirovna

Oriental Universiteti Magistratura talabasi

D. Nosirov

Ilmiy rahbar: f.f.n., Dotsent (PhD)

Nutq odobi insonning ma'naviyatini-ma'rifatini belgilovchi asosiy mezondir. Kishining odobi, eng avvalo, uning nutqida ko'rinadi. Nutq odobi nima? Nutq odobi deganda, aytilishi zarur bo'lgan xabarlarini, tinglovchini hurmat qilgan holda, uning ko'ngliga mos holda adabiy normadagi ifodalar bilan yetkazish tushuniladi. Har qanday xunuk xabarni ham tinglovchiga beozor yetkazish mumkin. Buning uchun so'zlovchi tilni, adabiy til normalarini mukammal bilishi lozim. Muloyim, yoqimli, odobli so'zlash ham o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Unga yoshlikdan ongli mashqlar qilish, tilning lug'at boyligini egallash, bu borada nutqi ibratli kishilarga taqlid qilish, ulardan o'rganish orqali erishiladi. O'qituvchi uchun eng yaxshi namuna o'qituvchi nutqidir.

Buni o'qituvchi har doim o'zida his etib turishi, o'z nutqida hech vaqt odob-axloq, nutq madaniyati normalaridan chiqmasligi lozim. Nutq odobi salomlash dan boshlanadi. Salomlash ish dagi xush muomalalik undan keyingi yaxshi suhbatga debocha bo'ladi, tinglovchida yaxshi kayfiyat paydo qiladi. Salomlashishning ahamiyati haqida hindlarda shunday naql bor: «Bitta salom bilan bergan narsaga - o'zini yengil sezish, shon - shuhrat topish, qut-barakali, ilmi bo'lish va nihoyat uzoq umr ko'rish ga erishiladi». Ha, salomda ran ko'p. Ammo salomlash ish, salom berishing ham o'ziga yarash qonun-qoidalari bor. Afsuski, keyingi chorakam bir asr mobaynida o'zimizning sharqona salomlash ish odobimizni ham unutib yuborayozdik. Avvalo, har bir muslim va muslima salomlash ish ham farz, ham qarz ekanligini yaxshi anglab yetmog'i lozim. Chunki «So'z boshi — salom», deganlaridek, suhbatdoshlar muloqoti «assalomu alaykum», «vaalaykum assalom» jumalari bilan boshlanadi. Bu suhbatdoshlarning tanish yoki notanishligidan qat'i nazar, o'zaro hurmat va ehtirom belgisi hisoblanadi. Ammo keyingi paytlarda biror joyga kirib borayotgan, telefonda suhbat boshlayotgan kishilarning salomlangashni unutib borayotganligiga tez-tez guvoh bo'lib qolmoqdamiz. Xalq tilida salomlash ish uchun ham, xayrlash ish uchun ham alohida nutqiy vositalar mavjud. O'qituvchi ularni o'z o'rnida ishlatishda hamma uchun va o'z shogirdlari uchun o'rnakdir. Madaniyatli kishi o'z aybini bo'yniga olib bilishi, aybi uchun kechirim so'rashni ham bilishi lozim. O'z aybi uchun uzr so'rash o'z gururini yerga urish emas, balki odoblilik, xushmuomalalik alomatidir. Yetuk kishiga xos fazilatlaridan yana biri xayrlashuv odobidir. Tilimizda xayrlashganda ishlatiladigan «xayr sog' bo'ling», «xayr, ko'rishguncha», «xayr, omonlikda ko'rishaylik» kabi ta'sirchan iboralar mavjud. O'qituvchi sinfdan chiqayotganda «xayr, sog' bo'linglar»,

«xayr, yaxshi qolinglar» iboralarini ishlatib, o'rinli bo'ladi. Bolaga yaxshilik qilgan, aytilgan yumushni, iltimosni bajargan kishilarga o'z vaqtida minnatdorchilik bildirish odobini ham o'rgatib borish lozim. Tilimizda ragbatlantirishni, minnatdorchilikni anglatadigan chiroyli ifodalar bor. Ularni kundalik muomalaga kiritish, o'z o'rnida ishlatish kishi xulqini naqadar bezaydi. O'qituvchi topshiriqni yaxshi o'tagan o'quvchilarni «ofarin», «barakalla», «rahmat», «otangizga rahmat», «minnatdorman» kabi so'zlar bilan ragbatlantirishi mumkin. «Har bir kishining madaniylik darajasi, o'qib qanchalik tarbiya ko'rganligi uning yozma va og'zaki nutqidan bilinadi» (S.I brohimov). Til dunyoni bilish, bilimlarni to'plash, saqlash, keyingi avlodlarga yetkazish, ruhiy munosabatlarni aks ettirish, go'zallik kategoriyalarini voqelantirish kabi qator vazifalarni bajarishiga qaramasdan, asosiy e'tibor uning kishilar o'rtasidagi aloqani ta'minlashdir. Nutq madaniyati jamiyat madaniy-ma'rifiy taraqqiyotining, millat ma'naviy kamolotining muhim belgisidir. Tom ma'nodagi madaniy kamolotning muhim belgisidir. Haqiqiy ma'nodagi madaniy nutq shaxs umummadaniy saviyasining muhim jihatlardan biridir. Shuning uchun ham mamlakatimizda ma'naviy-marifiy islohotlar har qachongidan ham dolzarflik kasb etadi. Respublikamizning «Davlat tili haqida»gi, «Ta'lim to'grisida»gi qonunlarida, «Kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy dasturi» va boshqa juda ko'plab hujjatlarida ma'naviy ma'rifiy tarbiyaga, til masalalariga alohida ahamiyat beriladi. Jamiyatimizning har bir a'zosi, har qanday mutaxassis zamon bilan hamqadam bo'lishi, eng avvalo, o'z ona tilining sadoqatli sohibi bo'lmog'i lozim. Til jamiyat bilan, uning ma'naviyati, ma'rifati va madaniyati bilan birgalikda yuksaladi.

Ma'lumki, har bir suzni uylab, tanlab, ularning har bir ma'nosiga, ma'no qirralariga yaxshi e'tibor qilib, urinli ishlatish haqida juda kuplab xalq maqollari, hikmatlari mavjud. Bu haqda qadimgi davr faylasufi Aristotelning «Poetika» va uzbek klassik shoiri Alisher Navoiyning «Mahbub ul-qulub» asarlari da ham qimmatli fikrlar aytilgan. Tilda har bir suzni, grammatik formani, har bir sintaktik qurilmani uz o'rnida, ya'ni shu suz, shu grammatik shakl yoki sintaktik qurilma ishlatilayotgan vaziyatni (tinglovchi saviyasi, ularning holati kabilar) hisobga olgan holda to'g'ri qo'llash, ularning shu vaziyatga eng mos tushadiganini tanlab, nutq jarayonida ulardan unumli foydalanish, eng ixcham va fikrni lo'nda ifodalaydiganini, eng sodda va hammaga tushunarlisini ishlatish nutqning ravonligini, tushunarligini, aniqligini ta'minlaydi, unigalizliklardan xalos etadi. So'zlarni, grammatik shakllarni befarq qullash, vaziyatga mos tushmaydigan gaplarni beixtiyor, nazoratsiz aytib yuborish, bo'lar - bulmasga u yoki bu suzdan yoki grammatik shakllardan foydalanaverish, umuman, ularni ortiqcha qullash, urinli - urinsiz takrorlayverish nutqni bachkana qiladi, fikrni xiralashtiradi, uning ta'sirchanligiga putur yetkazadi Zero, donolar aytganidek:

Nodonlardek yuzlab suzni qilma qator,

Donolardek bir suz degil, lek ma'nodor.

(Sa'diy Sh yeroziy) yoki

*Suz joyu vaqtiga bular ekan mos,
Sehru af sun uchun u bular asos.
(Abdurahmon Jomiy)*

Ma'lumki, uslubiyat - fikrni ifodalash yullari, til vositalarini - materiallarini tugri tanlay bilish haqidagi ta'limot-uslublar ilmi bulib, tilning vazifalariga mos ravishda bir necha kurinishlarga ega: suzlashuv uslub, kitobiy uslub, ilmiy-ommabop uslub, rasmiy, publitsistik va badiiy uslub kabilar. Xuddi shu narsani uslubiyatning tarkibiy qism iga ki ruvchi grammatik stilistika uchun ham aytish mumkin. Grammatikaning morfologiya va sintaksis nomlari ostida ikki qismga ajratilish holati grammatik stilistikada ham saqlanadi va umorfologik stilistika hamda sintaktik stilistika kabi ikki ko'rinish da bo'ladi. Grammatika suzning shakl yoki sintaktik qurilm aning lutaviy va grammatik m a'nolarini o'rgansa, grammatik, stilistika ularning qo'shimcha - ekspressiv ma'nolarini, vazifaviy xususiyatlarini urganadi.

Salom berishdagi eng chiroyli va mukammal lafz bu – Assalomu alaykum, deb aytishlik va unga javoban Vaalaykumussalomu va rahmatullohi va barakotuhu deb ziyoda salom berish sunnatdir. Shuningdek, ot-ulovdagi kishi piyodaga, ozchilik ko'pchilikka, yurib borayotgan kishi o'tirgan yoki o'rnida tik turganlarga, kichik kattaga salom berishga tavsiya qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Матлуба Шукуровна Хожиева, Бахтиёр Тўйевич Хамраев. Бўлажак ўқитувчилар маънавий маданиятини ривожлантириш технологияси. – : SCIENTIFIC PROGRESS, VOLUME 2 | ISSUE 8 | 2021
2. Sharipova Surayyo Burxanovna-The impact of spoken language on pupils' mental activity: A cognitive exploration/2023/11/15
3. Sharipova Surayyo Burkhanovna-Androgical cooperation mechanisms in the formation of a common worldwide in family relations /2023/9/16
4. Surayyo Burhanovna Sharipova.-MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION/2023
5. Психология высшей школы/ М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, С.Л. Кандыбович. – Мн.: Харвест, 2006. – 416 с.
6. Сурайё Бурхановна Шарипова-Роль семьи в формировании познавательного интереса одаренных детей/2021
7. Сурайё Бурхановна Шарипов-,Оилада ёшлар умуммаданий дунёкарашни шакллантириш мазмуни/2021
8. Sharipova, S. B-Some aspects of formation of students' general cultural outlook in a higher educational institutions/Vol. 7 No. 12, 2019 ISSN 2056-5852

9. Сурайё Бурхановна Шарипова-Педагогические ориентиры формирования мировоззренческой культуры студенческой молодежи в высших образовательных учреждениях/2018